

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 105 1984

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lars Lönnroth

Lund: Louise Vinge, Ulla-Britta Lagerroth

Stockholm: Inge Jonsson, Kjell Espmark, Vivi Edström

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Thure Stenström, Lars Furuland, Bengt Landgren

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Humanistiskt-Samhällsvetenskapligt Centrum, Box 513, 751 20 Uppsala

Utgiven med understöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* bör vara maskinskrivna med dubbla radavstånd och eventuella noter skall vara samlade i slutet av uppsatsen. Titlar och citat bör vara väl kontrollerade. Observera att korrekturändringar inte kan göras mot manuskriptet.

ISBN 91-22-00757-1 (häftad)

ISBN 91-22-00759-8 (bunden)

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksell, Uppsala 1985

Också på sidan 80 framgår det entydigt att »trolös» och »falsk» är synonymer: »Man måste välja rätt material, och man måste vara hänsynslös och trolös och falsk för att komma fram till det som inte är falskt.»

I samtliga tre fall är alltså »trolös» något entydigt negativt, och man kan inte heller säga att trolösheten »penetreras» (avh. s. 135) eller diskuteras i romanen. Enquists bruk av begreppet »trolös» överensstämmer här inte med Björn Håkansons utan mer med Gunnar Björcks.

När Birgitta Jansson säger (s. 138) att figuren Meisner står för »trolösheten i banal och bokstavig mening» vill man instämma. Men därmed är ju trolöshetsproblemet ute ur romanen för läsarens del. Läsaren vet ju från början att Meisner är en skojare och ingenting annat. Vad som blir intressant för läsaren är att studera reaktionen hos dem i magnetisörens omgivning som inte har samma kunskap. (En mycket viktig berättarteknisk förutsättning för romanen är ju att författaren och läsaren är i maskopi.) Det blir då framför allt läkaren Claus Selinger som kommer i centrum och den konflikt mellan tro och vetande som tar gestalt i hans person. Också genom att vara mer sammansatt som människa än de andra fångar han läsarens intresse mer än titelpersonen. Men konsekvensen blir alltså att trolösheten avfärdas och att tro och otro – det som Selinger representerar – penetreras.

Sammanfattningsvis är det alltså svårt att hävda att Enquist skulle »penetrera» eller ens »diskutera» trolöshetsproblematiken i sin roman. »Trolöshet» visar sig för honom vara detsamma som opportunism, och den gestaltas i magnetisörens person. Däremot diskuterar författaren olika attityder till den ännu inte genomskådade skojaren. Och vad huvudpersonen, Claus Selinger, beträffar, framstår denne som ett slags idealgestalt: en skeptiker med viss öppenhet. Så enkelt kan det sägas, men Birgitta Jansson drar sig inte för att t. o. m. tala om en »dubbel trolöshet» (s. 142) i hans fall.

Enquist görs något för filosofisk i denna avhandling, och det tycks dessutom ske mot hans vilja. I en intervju i Ord och bild 1964 tycks han rent av ironisera över de filosofiska strävandena hos sina generationskamrater. En udd mot Ekbooms »Romanen som verklighetsforskning» är märkbar när han säger: »jag tycker nog att det är en viss skillnad mellan att få leka med klossarna i »Doktor Faustus» och att pyssla med frågor om de kunskapssteoretiska tornen är fyrkantiga eller runda, eller om diverse ornament på en taklist verkligen ser ut som de tycks se ut.»

Birgitta Janssons avhandling inbjuder ideligen till invändningar. Så blir det när man skriver så intelligent och stimulerande som hon gör och samtidigt har modet att uppställa ett antal eggande teser. Hon driver dessa teser med både konsekvens och skarpsinne och är naturligtvis medveten om att hon samtidigt tar vissa risker. Detta gäller framför allt avhandlingens textanalytiska partier. När hon i avhandlingens andra kapitel – som här inte närmare berörs – kartlägger själva trolöshetsdebatten, arbetar hon med en helt annan säkerhet, och detsamma gäller i stort hennes beskrivning av det tidiga 60-talets kulturklimat.

Det bör alltså klart sägas ifrån att även om man tycker att man kan rucka en aning på en eller annan tes i det textanalytiska avsnittet, innebär detta inte något allvarligare hot mot avhandlingens användbarhet. Inte som hel-

het men styckvis och delat kommer den säkert att visa sig brukbar för dem som i framtiden vill forska vidare i 1960-talets svenska litteratur eller i något av de enskilda författarskap som avhandlingen diskuterar.

Hans-Göran Ekman

Beata Agrell: *Frihet och fakticitet. Om ordning, oordning, lydnad och frihet i Sven Delblancs roman Prästkappan*. Volym I: Hjältar, bragder, myter; läsare, läsakt, text. Bokförlaget Korpen. Göteborg 1982.

Sven Delblancs roman *Prästkappan* var ju åtminstone delvis att betrakta som en spin off-effekt av hans avhandling. *Ära och minne. Studier kring ett motivkomplex i 1700-talets litteratur* (1965), och med Beata Agrells studie har romanen märkligt nog kommit att omgärdas av två avhandlingar som i all sin olikhet markerar början och slutet på en litterär produktions- och receptionsprocess. Å ena sidan författarens källsamling som gav stoff och bränsle åt romanen, å den andra sidan den uttolkning som samma roman kan ge upphov till hos läsaren. Samtidigt får man en väl så talande bild av forskningsutvecklingen inom ämnet litteraturvetenskap. Mellan Delblancs motivhistoriska studium och Agrells textkritiska analys sträcker sig ett slagfält briserande av kontinentala impulser, och Agrell har inte för inte tillägnat Kurt Aspelin sin avhandling.

Prästkappan tillhör utan vidare Sven Delblancs mest lyckade romaner. I bilden av den missanpassade och för-lupne pastorsadjunkten Hermann Anderz, som med skön Ermelinda för ögonen och med naturkraften och drängen Lång-Hans i sällskap, år 1784 drar omkring i Europa, har Delblanc funnit den perfekta metafor som förenar hans lärdom och fantasi. Det föreligger en närmast underbar tonträffning mellan stil och ämne. Den barock-romantiska metaforiken passar som hand i handske med tidsskildringen och överhuvudtaget förenas historisk nödvändighet och konstnärlig frihet på ett sätt som gör romanen till en en minor classic och Hermann till en släkting till Don Quijote och Candide.

Men Beata Agrells studie behandlar nu inte detta, utan utgör för egen del en minst lika äventyrlig »textresa», vars stationer finns angivna i avhandlingens delrubrik: »Hjältar, bragder, myter; läsare, läsakt, text.» Med detta bör rimligen förstås att hjältar utför bragder; bragder som ger upphov till myter; myter som får sina läsare; läsare som utför en läsakt; den läsakt alltså, där *texten* blir synlig. Resan tar sin utgångspunkt i denna text som uppenbaras vid läsningen för att den vägen frilägga dels de möjligheter som romanhjältarna har eller inte har att välja sina liv och dels även de möjligheter som finns att läsa, tolka och tillägna sig de myter och berättelser som behandlas i romanen.

Det handlar alltså i hög grad om att ta vara på möjligheterna i den textmässiga innebördspotential som aktualiseras och avvinns mening vid läsningen. Läsakten blir alltså den viktiga instans vari textens olika betydelse uppenbaras, och detta motiverar också det fenomenologiska betraktelsesätt som ligger till grund för avhandlingen. I

textanalysens första avdelning tar Agrell stöd i Sartres fenomenologi, uttryckt i *L'être et le néant*, för att den vägen bestämma de i romanen förekommande huvudpersonernas livsprojekt; dvs. deras skilda möjligheter att bli till och realisera sig genom sina handlingar. Att undersökningen av denna hjälteproblematik bör vara central för romanen visar sig ju om inte annat i dess undertitel: En heroisk berättelse.

Textanalysen börjar alltså som en existentiell studie av enskilda individers val av livsväg och livshållning; det heroiska projektet att överskrida det givna som också rymmer dialektiken mellan frihet och fakticitet – det filosofiska begreppspar som är så pass övergripande för analysen att det fått ge namn åt hela avhandlingen.

I den andra avdelningen växer textanalysen till en mer omfattande behandling av frihet, fakticitet och autenticitet; detta beroende på att det nu inte längre är romanfigurerna som är föremål för undersökning utan de berättelser som rymms och trängs i romanen. Och slutligen är det inte heller längre berättelserna som är föremål för undersökning utan läsaren och dennes förhållande till berättelserna i fråga. Det som börjar som en analys av förhållandet mellan frihet och fakticitet innanför textens värld slutar alltså som en analys av själva texten och läsarens egen frihet att möta denna texts fakticitet.

Den slutar alltså på sätt och vis med att läsaren görs till hjälte; en hjälte som utför sina bragder i läsakten; bragder som i sin tur ger upphov till myter och tolkningar; myter och tolkningar som i sin tur hittar oss läsare av Beata Agrells avhandling. Avhandlingen biter sig alltså själv och oss läsare i svansen, när den slutligen på ett metaplan tematiserar villkoren för de tolkningar som gjorts. Därför inbjuder även avhandlingen till tolkning. Den, liksom romanen, rymmer det spel av möjligheter som gäcker gängse systematisk fixering av ett och samma undersökningsobjekt.

Som allmänt syfte med avhandlingen anges, att »med hjälp av tolkning frilägga en del av textens konstruktion, estetiska mönster och betydelsemöjligheter» (s. 13). Nyckelbegreppet här liksom för hela avhandlingen är *text*, och därför borde det vara av största betydelse hur Agrell definierar detta vanskliga begrepp. Lika centralt som »texten» blir begreppet »läsakt», och faktum är att Agrell förstår texten mer eller mindre som ett resultat av läsningen: »Med text menar jag alltså det objekt som läskatten på en gång riktas mot, tar emot och framskapar» (s. 18). Texten skulle alltså bli till i läskatten; det är vid läsningen som den »förstås som mening» och »aktualiseras som händelse». Vad Agrell gör, är att hon använder sig av Poul Ricoeurs bestämningar, men att hon vänder på den filosofiska definition som hos Ricoeur inte gäller texten utan *diskursen*. Det är diskursen som fenomenellt »aktualiseras som händelse och förstås som mening», medan texten däremot måste bestämmas på ett mer objektivet plan. Det avsnitt som i avhandlingens inledning lyder »Om texten som diskurs», och som vill ange vad det innebär att texten återskapas som levande tal i läskatten, borde ha föregåtts av ett avsnitt som omvänt skulle ha hetat »Om diskursen som text».

Då hade texten kunnat förankras i en historisk situation, och dess historiska tillblivelse före läskatten hade kunnat bestämmas. Nu är det fenomenologiska betraktelsesättet så pass konsekvent genomfört att själva roman-

texten som sådan sätts inom parentes och egentligen bara »avsmakas» i olika läskakter. Den i förhållande till diskursen objektiverade och distanserade texten möjliggör ju ett mer objektivet studium av stil, komposition, narration etc. allt det som Ricoeur kallar att undersöka texten i dess »oavgjordhet» (*suspense*). Nu sägs det visserligen att den fenomenella texten »hålls i schack av det lingvistiskt-semantiska textbegreppet» men det enda prov vi får på detta är helt enkelt att avhandlingsförfattaren citerar rätt när så behövs.

Min huvudinvändning mot avhandlingen är just att den trots all sin omfattning och rikedom lämnar hela den sidan av saken fullständig blank. Frågan om textens genetiska förutsättningar samt objektiva status lämnas därhän eller förpassas till notapparaten i form av allmänna ordalag. Författarnamnet Sven Delblanc förekommer överhuvudtaget inte på de drygt 200 sidor som utgör analysdelen, och den romaneska konstnärsproblematik som Agrell tillspejars sålunda, kunde därför även gälla hennes eget avhandlingsarbete: »Att dikta är att älska med en kärlek som ger frukt, men där barnets fader är okänd. Det är att verka en jungfrufödsel» (s. 200).

Jungfrufödsel eller inte så blir den historiska romanen lika mycket i avsaknad av en egen historiska som att den begåvas med en lysande framtid. Vi får veta mycket om romantextens öde i de känsliga händerna på en uttolkare som skriver vidare på denna, men vi får veta ytterst litet om dess förhistoria, och om hur det kom sig att den överhuvudtaget blev skriven från första början. Agrell betonar visserligen att »*Prästkappan* är sannerligen ingen bibel» (s. 22), men inte desto mindre görs texten helig när den betraktas som en gång för alla given. Den må även få uppfattas som ett »textsobjekt», som talar till tolkaren och där tolkningen blir ett möte mellan två subjekt, bara man också får veta hur textsobjektet i fråga har *konstituerats* och uppstått ur något annat än tomma intet.

Eftersom textens objektiva status inte bestäms, upprättas heller ingen riktig probersten som skulle kunna diskvalificera och kvalificera tolkningar, och det beror faktiskt helt och hållet på Beata Agrells eget omdöme att avhandlingen inte hamnar i relativismens träsk. Därför vill man också tolka det som ett utslag av bondånger, när avhandlingsförfattaren i en av de sista noterna »med bävan» citerar Sverker Göransson's memento om att i Freges efterföljd se skillnaden mellan innebörd (*Sinn*) och betydelse (*Bedeutung*). Nu lämnas innebörden i *Prästkappan* därhän, samtidigt som betydelsemöjligheterna tycks obegränsade. Det lika märkliga som unika med denna avhandling är att den rymmer allt det som traditionella avhandlingar inte tar upp och ingenting av det som traditionella avhandlingar faktiskt tar upp. Den borde vara ett praktfullt misslyckande, och är det kanske i vissas ögon, men lyckas trots allt med uppgiften eftersom Agrell rör sig på ett tolkningsplan mitt emellan det objektivet givna och det subjektivt tillägnade. Agrells distinktion mellan »tolkning» och »konkretisation» anger det utrymme hon har att balansera på: »Tolkningen representerar en möjlighet given i texten, medan konkretisationen realiserar en sådan möjlighet på läsarens egna villkor, dvs. utfylld med hans eget personliga stoff» (s. 14). Det senare lyckas Agrell faktiskt undvika, och därmed placerar hon sig med sina tolkningar emellan texten och läsaren, och det hon gör är att undersöka läsningen i dess »oavgjordhet», för att nu

åter tala med Ricoeur, före det att den personliga tilläggen är ett faktum.

Visserligen skiljer inte Agrell på den skrivna texten och den lästa texten, och det är avhandlingens svaga punkt, men å andra sidan betraktar hon texten som ett öppet tilltal som ännu inte fått något definitivt svar från läsaren, och det är avhandlingens mirakulösa styrka. Det är därför som även avhandlingstexten inbjuder till tolkning. Sista ordet är aldrig och skall aldrig vara sagt; det tycks vara Beata Agrells motto, och följaktligen annonserar hon också en fortsättning på studien i en ytterligare del, som skall vidareutveckla den estetiska problematiken.

De »estetiska mönster» som det var studiens uttryckliga syfte att frilägga är väl inte så renodlat estetiska när det kommer till kritan, utan snarare då filosofiska och etiska. Detta gäller ju inte minst den del av textanalysen där Sartres fenomenologi används som tolkningsmönster. Efter en exemplariskt klar och pedagogiskt föredömlig utläggning av Sartres filosofi går Agrell i tur och ordning igenom respektive livsprojekt hos trojkan Lång-Hans, Ermelinda och Hermann. Med hjälp av Sartre pejar Agrell djupet i dessa huvudpersoner som efterhand förvandlas till filosofiska arketyper och existentiellistiska hjältar. Nackdelen med detta är emellertid att Agrell genom att behandla dem en och en tenderar att betrakta dem som fristående individer med ett eget liv. Naturligtvis har de inget sådant, lika litet som att de kan behandlas fristående. De får sina egenskaper i förhållande till varandra, liksom att den ene är otänkbar utan den andre. För Lång-Hans och Hermann gäller Aristoteles gamla dictum, att man beskriver tjänaren för att bättre lära känna herren samt vice versa, och att Ermelinda är Hermanns kärleksobjekt lika mycket som ett subjekt i sin egen rätt torde väl också framgå rätt klart.

I stället för individer är det ju faktiskt fråga om roller och positioner, och dessa kan bara göras rättvisa om man ser till det totala mönster av relationer i vilket de ingår. En sådan roll eller position, som lämnas nästan helt obeaktad, är Berättaren, som visserligen begåvas med stor begynnelsebokstav men som i övrigt undviks som vore han en mystisk främling. Vem är berättaren? Anledningen varför Agrell drar sig för att spåra hans identitet är kanske att det skulle medföra obehagliga frågor om berättarposition, textens tillblivelse och andra genetiska pinsamheter.

Annars hade man hoppats att Agrell skulle ha rätt ut förhållandet mellan Hermann och Berättaren lika skarp-sinnigt som hon beskriver Hermanns relation till Chevalieren. På samma sätt som att Chevalieren på intrignivån är en »hypostas» eller ett förytterligande av Hermann, är vad jag förstår berättaren ett förytterligande på den formella nivån. Borde inte avhandlingsförfattaren dra de fulla konsekvenserna av sin egen karaktäristik av Hermann: »Han ser ständigt sig själv från utsidan, i band i stolthet, men oftast i skam. Att självakttagelsen är hans normaltillstånd får vi veta redan vid ett första samtalet med Ermelinda: 'Som vanligt sitter han liksom på sin egen axel och ser sig själv utifrån, ser den löjliga bugande gestalten med dammgrå ränder på prästkappan, som en stor pickande kråka. Ser med avsky denna kropp han är fjättrad vid. Å, du förbannade verklighet!'» (s. 115 f.).

Berättarperspektivet växlar ju lika oavbrutet mellan yttre och inre som den gode Hermann växlar mellan leda och extas, ironi och inlevelse, distans och omedelbarhet. Ofta

är det faktiskt ogörligt att skilja mellan Hermann och Berättaren, och inte minst därför vore det intrikata förhållandet dem emellan väl värt en mäsja. Jag hade också velat se att det filosofiska begreppet livsprojekt förankrats estetiskt och litterärt i själva texten. Om det nu är som Agrell uttrycker saken, att »tolkningen blir ett raster som låter ett mönster i texten träda fram», så innebär ju detta att raster och mönster inte är identiska, och att det till syvende och sist är mönstret som måste bli det primära. Just exemplet livsprojekt är med sin sartrianska terminologi ett raster som i texten motsvaras av ett estetiskt och litterärt mönster som kan sammanfattas i metaforen »livet som väg».

Det vimlar ju av allusioner på legendariska färder på väg mot det gyllne skinnet: Uttåget ur Egypten, Barnkorståget 1212, Aeneiden, Goethes italienska resa, etc. Agrell beskriver själv sina hjältars herkuliska vägval i termer av via negativa, via positiva, via dolorosa, men metaforen skulle säkert kunna renodlas ytterligare. Överhuvudtaget skulle man nog kunna reducera problematiken i romanen till två basala metaforer som konkurrerar om våra själar: livet som väg och livet som scen. Och man kunde på dessa metaforaxlar lista alla de begrepp och värden som bestäms positivt resp. negativt i Agrells tolkningsförfarande. Livet som väg: Kärlek, jämlikhet, intuition, insida, helighet, samvete, god tro, osv. Livet som scen: Ära, makt, självmedvetande, utsida, världslighet, den Andres blick, ond tro, osv. Detta bara nämnt som exempel på just det faktum att man vid läsningen av Agrells romananalys känner behov att vidareföra de resonemang som Agrell ännu håller för öppna.

Vad Agrell gör är ju helt sonika att hon skriver vidare på *Prästkappan*; mellan raderna så att säga. Och efterhand gör hon detta utan att föra in mer än ett minimum av främmande element i textkroppen. Hon kommer efterhand att i möjligaste mån tolka denna på dess egna villkor utan stöd av yttre referenser annat än i den överrika notapparaten, dit alla de för en konventionell avhandling pliktskyldiga hänvisningarna med akribi förvisats likt bråte i en bågande garderob. Fördelen med detta är naturligtvis att framställningen löper friare utan tyngande referenser, men eftersom dessa därför aldrig diskuteras som en integrerad del i avhandlingstexten kommer de endast att bekräfta eller i bästa fall verifiera på ett metaplan.

Tolkningen av texten på textens egna villkor innebär att avhandlingsförfattaren utnyttjar romanhjälten Hermanns läsarroll; dvs. berättelsens beskrivning och gestaltning av hjältens egen tillägnelse av det han läser och ser: »alltså kryper jag bakom romanhjälten och gör honom till exegetisk ställföreträdare. Hans innerlighetstolkningar blir mitt heuristiska hjälpmedel» (s. 25). Det är nog gott och väl, men då gäller det också att konsekvent ta Hermanns hjärtesuckar för vad de är och inte ta honom på orden mer än vad hela romanens värdesystem tillåter. På sina ställen kan Agrell bli alltför solidarisk med Hermann; som till exempel i uttolkningen av Hermanns berättelse under sypén i kapitlet »Han strider med ormarna». Där anser jag att Agrells väl solidariska myttolkning suddar ut komplikationerna och kontexten för hela situationen, när hon menar att själva berättandet skapar en mytisk situation. Tvärtom föreligger ju minst av allt den konsensus som kunde skapa en sådan, och vad man upplever är i stället

den skriande kontrasten mellan situation och berättelse.

När Agrell kan medge att Hermann »väldför sig grymt» på Plutarkos (s. 205), borde hon i konsekvensens namn medge att även Caesar och Herkules blir våldsamt åtgångna. Nu är det som om hon toge parti för Don Quijotes väderkvarnar, när hon försummar de objektiva omständigheter som formuleras i *hela* romantexten. Textens fakticitet beaktas inte lika mycket som dess frihetspotential, för att nu tala avhandlingsförfattarens eget språk. Men detta är Agrell säkert den första att vara medveten om, ty om avhandlingen överhuvudtaget driver någon tes, så är det här vi kan hitta den. Eller som den kommer till uttryck som svar på frågan huruvida *Prästkappan* är att se som en entydigt pessimistisk roman; »Romanberättelsen, berättelsen om Hermann är en sak. Romanens appell på metaplanet är en annan. En sak är den verklighet Berättaren explicit beskriver. En annan är de möjliga verkligheter han därmed kan få oss att längta efter. De tomrum han lämnar kan vara viktigare än det han fyller ut. *Prästkappan* kan vara en berättelse om möjligheter. Och dess appell på metaplanet kan vara att få oss att söka och begrunda dem. Berättelsen kan läsas som om den var till för sina tomrum» (s. 221).

Frihet och fakticitet är en avhandling om faktiska möjligheter; den behandlar autenticitetens och kärlekens möjligheter i en värld som inte bara är romanens utan även läsarens. Detta möte som etableras mellan text och läsare är hermeneutiskt inte bara i litterärt avseende utan även existentiellt och etiskt. Därmed inordnar sig Beata Agrells avhandling i raden av stora romananalyser som tar sin uppgift på fullt allvar snarare än att förlora sig i plotter och pliktskyldiga exerciser. Men det skulle som sagt inte ha skadat med en mer ordentlig kartläggning av romanens faktiska värld före det att vi beträder den värld av svindlande möjligheter som denna textresa genom *Prästkappan* visar sig bjuda på.

Ola Holmgren

Ruth Nordwall-Ehrlow: *Människan som djur. En studie i P. C. Jersilds författarskap*. Liber Förlag, Lund 1983.

Ruth Nordwall-Ehrlows avhandling *Människan som djur* väcker flera frågetecken på det metodiska planet. Här är en undersökning som tar upp till analys verk av en författare som uppenbarligen befinner sig mitt i sin litterära alstring. Det kan erkännas att greppet är lämpligt i det avseendet att avhandlingens mål blir att undersöka diktning om djur som huvudpersoner eller som varelsor underordnade människans herravälde, ett inom Jersilds verk avgränsat ämne. Men det är å andra sidan sannolikt att Jersilds fortsatta författarskap kan skänka andra, nya perspektiv på de verk och de teman som behandlas i avhandlingen.

Det är väl en ganska vedertagen tradition att de verk som tas upp i en litteraturvetenskaplig undersökning följer i sträng kronologisk ordning; annars kommer lätt förut-sättningar och bakgrunder i oordning. Den föreliggande undersökningen går emot den vanliga ordningen. Efter det första kapitlet, en presentation av Jersilds författarskap som helhet, behandlas i det andra *Den elektriska kaninen*,

från 1974, därpå i det tredje *Grisjakten* (1968) och i det fjärde *Djurdoctorn* (1973). Denna disposition har sina orsaker: tydligen ville författaren diskutera *Den elektriska kaninen* först därför att den är lättast och öppnast, för att i det följande ta upp *Grisjakten* (i kapitlet »Människan som jagat villebråd») och *Djurdoctorn* (i kapitlet »Människan som försöksdjur») – och för att slutligen i det sista kapitlet, »Människan i djurkretsen», göra en grundlig genomgång och sammanfattning av hela djurmetaforiken. Det akronologiska greppet kan alltså motiveras, men man försummar med den metodiken frågan varför Jersild gått vägen från det svårare till det lättare. Trots allt torde en strikt kronologisk ordning på det verkningfullaste sättet ha kunnat understryka det litteraturvetenskapliga, och det utvecklingsmässiga, perspektivet.

Det nästa draget i avhandlingen som jag ville ifrågasätta är den litterära värderingen av Jersilds verk. Det kan vara naturligt att man under den avsevärda tid som det tar att skriva en doktorsavhandling kommer att uppbåda ett starkt intresse för objektet för undersökningen. Men å andra sidan bör ju en avhandling ha den sidan gemensam med litterär dagskritik att den vinnlägger sig om en objektiv hållning till undersökningens föremål. Här hålls genomgående en ton som närmar sig »den välvillige recensentens», och i mitt tycke blir Jersilds ställvis övervärderad. Jersild är en uppslagsrik och skicklig författare men ibland ojämn och osovrad. Här följer några exempel på övervärderingar:

s. 58 (apropå romanen *En levande själ*): »Jersild tackade nej till medverkan i Månadens bok. För honom framstår det som mera betydelsefullt att bli tagen på allvar som författare än att nå stora och inkomstbringande upplagor.» (Denna situation har alltför många litteratursociologiska och ekonomiska aspekter för att kunna bedömas med ett så onyanserat konstaterande.)

s. 141 (om Jersild och verkligheten): »Man slås ofta av hans uppfinningsrikedom och fantasifullhet i gestaltningen» – jfr s. 14 (apropå Ledig lördag): »Jersild förefaller ha kunnat ana hur missöden i TV-åldern kan komma att hanteras av massmedia och har här gett sin gestaltning av ett sådant.»

s. 171 (apropå *Djurdoctorn*): »Här slås man återigen av Jersilds förmåga att förutse utvecklingen i dataåldern.» (Liksom på s. 14 och s. 141 förefaller slutsatsen något lättvindig.)

Det finns liknande omdömen t.ex. på s. 98, 203 och 213, men där är sammanhanget alltför invecklat för att här diskuteras.

Författaren till denna avhandling har med stöd i pressforskningens metod utnyttjat greppet att infoga dagstidningarnas recensioner i analysen. Eftersom det gäller ett så pass nytt författarskap där egentligen inga riktigt vetenskapliga undersökningar föreligger, är det naturligt att på detta sätt redovisa den litterära receptionen och recensenternas omdömen. Dessa recensioner används på inte mindre än tre olika sätt. Mest lyckat är det när författaren utgår från ett citat ur en recension men utvidgar och belyser situationen ytterligare. Det gör Ruth Nordwall-Ehrlow i fråga om Bertil Palmqvists recension av *Prins Valiant och Konsum* (s. 26) och Bertil Mårtenssons anmälan av *Efter floden* (s. 215). Men ibland – och det är det andra sättet – blir vissa uttalanden inte bemötta, där ett sådant bemötande hade varit påkallat: det gäller t.ex.